

цах и местоименных словах. Рассмотрены предложения с уточняюще-переспрашивающим, уточняюще-встречным значениями, вопросительно-отрицательные синтаксические единицы, конструкции с дополнительной желательной семантикой, вопросительно-альтернативные структуры как различные модификации общевопросительных и частичновопросительных предложений.

Ключевые слова: вопросительная модальность, общевопросительные и частичновопросительные модальные значения, уточняюще-переспрашивающие, уточняюще-встречные, вопросительно-отрицательные, вопросительно-альтернативные значения.

Kostusyak Nataliya. Communicative and Pragmatical Features of Interrogative Modality. There have been found out differential features of interrogative modality in the article. It has been characterized as «a speaker – an addressee» and studied in connection with dialogic speech. Taking into account qualification criteria together there have been distinguished two varieties of interrogative modal structures: common interrogative and partially interrogative; their formal markers, in particular interrogative intonation, word order, which usually consists in transfer of a language unit connected with a question to the initial part of a sentence, interrogative particles and pronominal words, have been outlined. There have been studied sentence structures with specification and re-interrogative, specification and opposite meanings, interrogative and negative syntactic units, constructions with addition of wish semantics, interrogative and alternative structures as different modifications of common interrogative and partially interrogative sentences.

Key words: interrogative modality, common interrogative and partially interrogative modal meanings, specification and re-interrogative, specification and opposite, interrogative and negative, interrogative and alternative meanings.

Стаття надійшла до редколегії
14.03.2013 р.

УДК 811.161.2'373.611'366

Оксана Кушлик

Дериваційний потенціал відприкметникових каузативних дієслів сприймання в українській мові

У статті досліджено дериваційний потенціал відприкметникових суфіксальних дієслів зі слотвірним значенням «наділяти ознакою, сприйнятою органами чуття» з урахуванням частиномовної належності похідних одиниць (виокремлення субстантивної, ад'єктивної і вербальної слотвірних зон) та глибини семантичних позицій (експлікація кількома слотворчими засобами одного слотвірного значення).

Ключові слова: слотвірна парадигма, слотвірна зона, слотвірне значення, слотворчий формант, відприкметникове каузативне дієслово, структурно-семантичний тип.

Постановка наукової проблеми та її значення. Проблема системного вивчення дериваційного потенціалу різних лексико-граматичних розрядів слів загалом та лексико-семантичних груп зокрема набуває все більшої актуальності в українській дериватології. Розв'язання її стало можливим у межах порівняно недавно сформованого основоцентричного підходу, зорієнтованого на твірну основу як чинник типології. Зміщення акценту зі слотвірного форманта на твірну основу спонукало до розв'язання низки завдань, яким не було приділено належної уваги, що відповідно спричинило «однобічність і неповноту характеристики слотвірної системи» [6, с. 6]. Урахування зумовленості дериваційного потенціалу слів різної частиномовної належності особливостями їхньої загальнокатегорійної та лексичної семантики, структурно-слотвірними, функціонально-стилістичними чинниками з доповненням характеристик, змодельованих на основі формантоцентричного підходу, – неодмінна умова адекватного відображення усієї складності слотвірної системи.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Показником дериваційного потенціалу слів вважають слотвірну парадигму, яку визначають як комплексну одиницю, що складає систему дериватів одного ступеня творення, об'єднаних тотожністю твірної основи і протиставлених слотворчими формантами [2, с. 29]. В україністиці на основі аналізу структури й семантики слотвірних парадигм уже

проаналізовано дериваційний потенціал прикметників [5], іменників [2], окремих лексико-семантичних груп дієслів [7; 10]. Словотвірна спроможність вторинних дієслів, тобто тих, що походять від інших частин мови, ще не була предметом докладного вивчення. У центрі нашої уваги відприкметникові (відад'єктивні) каузативні дієслова.

Каузативні дієслова, тобто дієслова зі словотвірним значенням «наділяти ознакою, названою твірною основою», утворюють один із трьох структурно-семантичних типів відад'єктивних дієслів, які традиційно виокремлюють на основі твірного значення вихідного слова. Лінгвістичні розвідки останніх десятиліть свідчать про зацікавлення проблемами відприкметникових дієслів загалом та каузативних зокрема. Об'єктами досліджень науковців постають питання визначення лексико-семантичних груп як твірних, так і похідних одиниць та окреслення спільності і відмінності семантичних відношень між ними [14], з'ясування структури та особливостей словотвірного значення самого деривата [4; 11; 15], виявлення продуктивності словотворчого форманта і відповідного словотвірного типу [12; 13; 16] тощо. Усі зазначені наукові студії засвідчують традиційний, формантоцентричний підхід до аналізу словотвірних процесів. Лише дослідження В. Грещука дериваційних потенцій прикметників сучасної української мови, у тому числі й каузативних, з узагальненими моментами відприкметникового дієслівного словотвору виконано з позицій основоцентричної дериватології [5].

Мета і завдання статті. Структурно-семантичний тип відприкметникових каузативних дієслів неоднорідний за своїм складом. Одну із семантичних груп складають каузативні дієслова сприймання. Вони поділяються на чотири підгрупи, які розмежовують залежно від органу чуття, за допомогою якого сприймають наділяння предмета тією чи тією ознакою, зокрема:

- зору*, пор.: *близити, гострити, густити, кривити, круглити, повнити, рівняти; випростати, випрямити, розпрямити, розрідити* та ін.;
- смаку, пор.: *гірчити, кислити, солодити; опріснити* та ін.;
- слуху, пор.: *притишити, стишити* тощо;
- дотику (тактильних), пор.: *воложити, гарячити, мочити, м'якшити, сушити; звогчити, теплити, утеплити* та ін.

Відприкметникові каузативні дієслова цих семантичних підгруп утворено суфіксальним та конфіксальним (префіксально-суфіксальним) способами.

Мета пропонованого дослідження – виявити дериваційну спроможність відприкметникових суфіксальних дієслів зі словотвірним значенням «наділяти ознакою, яку сприймають органами чуття».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Суфіксальні вербативи послуговуються обмеженим колом словотворчих засобів – найбільше постають за допомогою форманта **-и-**. Типову словотвірну парадигму відприкметникових суфіксальних каузативних дієслів формують три зони – субстантивна, ад'єктивна і вербальна. Субстантивну зону репрезентують деривати зі словотвірними значеннями «опредметнена дія», «наслідок дії», «приміщення (місце) для виконання дії», «знаряддя (інструмент) дії», «суб'єкт (виконавець) дії».

Виразником словотвірного значення «опредметнена дія» – здебільшого суфікс **-нн(-я)/-енн(-я)/-інн(-я)**. Цей формант, на думку багатьох мовознавців, виявляє особливу дієслівність, оскільки максимально зближує семантику вербатива і девербатива [9, с. 209]. Лише у шістьох словотвірних парадигмах виявлено деривати з цим значенням, пор.: *гостріння, м'якшення, рівняння, солодження, сушення/сушіння*, напр.: *Гостріння, свердління, фрезерування виконують на швидкохідних верстатах, застосовуваних у метало- і деревообробці* (з посібника); *Тут [в дворіччі] було вкопано залізні стовпи для сушіння білизни* (Б. Харчук). Відприкметникове дієслово *мочити* реалізує два значення: «робити мокрим» і «надавати певних якостей, тримаючи у воді, у спеціальному розчині» (ВТС**, 693). Деривати *мочання/мочення/мочіння* позначають опредметнену дію, експліковану лише другим з

* Тут не подано відприкметникових каузативних дієслів на позначення кольору та параметру. Словотвірні можливості їх досліджено в окремих наукових статтях: Кушлик О. Особливості типової словотвірної парадигми відприкметникових каузативних дієслів на позначення зміни кольору в українській мові / О. Кушлик // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. / МОНМС України Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; відп. ред. Г. Мартинова. – Черкаси, 2013. – Вип. 15 ; Кушлик О. Дериваційний потенціал відприкметникових каузативних параметричних дієслів / О. Кушлик // Spheres of Culture / ed. by Ihor Nabytovych. – Lublin, 2012. – Vol. 1.

** ВТС – Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

наведених значень, напр.: *Квашення, соління, мочення* – це способи консервування, в основу яких покладено ферментативні процеси (з посібника); *Мочіння* плодів і ягід мало чим відрізняється від *квашення* й *соління* овочів (з посібника). Уживання субстантивів на позначення предметної дії із суфіксом **-нн-** (-я)/**-енн-** (-я)/**-інн-** (-я), утворених від досліджуваних каузативних дієслів, обмежене – їх використовують здебільшого як терміни у тій чи тій науково-технічній сфері.

Це ж словотвірне значення можуть виражати також суфікси **-к-** (-а), **-н-** (-я). Деривати із формантом **-к-** (-а) відрізняються від проаналізованих нами вище похідних більшим ступенем утрати дієслівної ознаки, пор.: *сушка*, напр.: *Попід горою примостилася піч для обпалювання, а збоку – довга повітка для сушки й схову сирцю й готової цегли* (Олекса Десняк). Занепад дієслівної ознаки зумовлює розвиток в утвореній одиниці предметного значення, зокрема продукту, наслідку дії, напр.: *Узвар із сушки досвідчені таздині варять заздалегідь – приблизно за добу до Святвечора* (Інтернет-ресурс), або предмета, за допомогою якого здійснено дію, напр.: *Отже назбирали ми яблук, порізали їх на дольки і викладаємо їх на сушку* (Інтернет-ресурс). У словотвірній парадигмі цього ж вершинного дієслова виявлено дериват *сушня*, сформований за допомогою суфікса **-н-** (-я). Лексикографічні джерела подають це слово з чотирма значеннями: 1) те ж, що сушіння; 2) сушені фрукти, ягоди; сушняк; 3) сухі дерева, гілки; 4) те ж, що сушарка (ВТС, 1419). Проте приклади функціонування його у мовленні свідчать про розвиток більшою мірою предметної семантики – продукту, наслідку дії, знаряддя та місця дії, яка, з огляду на можливість творення дериватів на позначення предметної дії за допомогою більш продуктивних словотвірних засобів (наприклад, суфікса **-нн-** (-я)/**-енн-** (-я)/**-інн-** (-я)), витіснила перше з поданих значень («опредметнена дія») на периферію, пор.: *Виробляють сушню практично з будь-яких продуктів: фрукти, овочі, культурні та дикоростучі ягоди, лікарські рослини, цитрусові, гриби та бджолиний пилок* (інтернет-ресурс); *Колись років тридцять тому в селі, нам'ятаю, дуже «модно» було сушити сливки – робити чорнослив, все село жило на тому, ледь не в кожному подвір'ї стояла сушня* (інтернет-ресурс); *А ось і переробний пункт льону. Від нього тягнуться, мов срібні нитки, рейки до сушні* (П. Панч). Субстантивну зону дієслова *сушити* поповнює ще один дериват із загальним значенням «опредметнена дія» – *суша*. Утворений способом нульової суфіксації, він також розвинув вторинні предметні значення, зокрема «наслідок дії» (напр.: *Ох, і треба дощу! Хмурся, хмурся, Дмитре, може що й вийде. Вже ... і пшениці трохи посіяв. А тут суша така* (М. Стельмах)) і «місце дії, яке зазнало впливу стихійних сил природи» (напр.: *Справа в тому, що п'ятитисячна іспанська залога Дюнкерка весь час чинила нечуване свавілля на суші й на морі* (І. Шаповал)).

Крім похідних на позначення предметної дії, у субстантивній зоні аналізованої лексико-семантичної групи дієслів репрезентовано деривати зі словотвірним значенням «знаряддя (інструмент) дії». Виразники цієї семантики у словотвірних парадигмах різних дієслів – різні словотвірні засоби та неоднакова їх кількість. Так, від вербати *рівняти* постає дериват, сформований за допомогою суфікса **-льник**, пор.: *рівняльник*, напр.: *Нанесення знаків здійснюють зазвичай рівняльником (егутером)* (інтернет-ресурс). Від дієслова *гострити* утворено субстантиви за допомогою суфіксів **-льник** та **-л-** (-о), пор.: *гострильник, гострило*, напр.: *Гострильник сьогодні несподівано вийшов з ладу; – Коса затупилася. – Нагостри. – Гострило вкрали, – цириєв [чоловік] зуби* (Ю. Мушкетик). Від вершинного слова *сушити* постали деривати за допомогою семи суфіксів – **-л-** (-о), **-н-** (-я), **-льник**, **-льн-** (-я), **-ар**, **-арк-** (-а), **-арн-** (-я), пор.: *сушило, сушня, сушильник, сушильня, сушар, сушарка, сушарня*, напр.: *Якщо мокрий сирець одразу подати в сушило з високою температурою, цегла просто потріскається* (з газети); *Провід сушара та електроципців не повинен торкатися вологих поверхонь* (Інтернет-ресурс).

Усі названі в межах однієї словотвірної парадигми форманти, окрім **-л-** (-о), поліфункційні, оскільки служать для творення паралельних форм того чи того словотвірного значення, пор.: *сушильня, сушарка, сушарня*: 1) пристрій, прилад для сушіння чого-небудь, видалення вологи з чогось; 2) приміщення, для сушіння чого-небудь; *сушар, сушильник*: а) суб'єкт виконуваної дії; б) пристрій, прилад для виконання названої дії. А отже, є всі підстави для виявлення глибини семантичних позицій словотвірної зони на основі експлікації кількох дериваційних значень, пор.: «знаряддя (інструмент) дії» – 7 суфіксів (**-л-** (-о), **-н-** (-я), **-льник**, **-льн-** (-я), **-ар**, **-арк-** (-а), **-арн-** (-я)); «приміщення, споруда, будівля, інше місце дії» – 5 суфіксів (**-н-** (-я), **-льн-** (-я), **-арк-** (-а), **-арн-** (-я)), **-Ø-**; «суб'єкт (виконавець) дії» – 2 суфікси (**-льник**, **-ар**). Використання деяких словотвірних засобів з огляду на

невідповідність словотвірним нормам сучасної української літературної мови може бути обмежене певними рамками. Так, нормативними є локативи із суфіксами **-н(-я)**, **-льн(-я)**, **-арн(-я)**. Натомість деривати, утворені за допомогою форманта **-арк(-а)**, поширилися в українській мові під впливом російської мови [9, с. 107].

Дієслово *мочити* твірне для похідних одиниць *мочар* та *мочило* на позначення місця дії. Сформовані за допомогою нетипових для цього словотвірного значення суфіксів **-ар** та **-л(-о)**, деривати дещо конкретніше, з урахуванням особливостей чи призначення характеризують місце дії, пор.: *мочар* – болотисте місце; трясовина, болото (ВТС, 693), напр.: *Не розхитав її [Предслави] віри навіть сухий пагорб, посеред мочарів, що, обгороджений від звіра тином...* (Р. Федорів); *мочило* – місце (заглибина, ковбаня тощо) для мочіння конопель, льону (ВТС, 693), напр.: *Щоб влаштувати ... мочило, треба мати таку водойму (річку, озеро, став), до якої вода могла б надходити в мочило самопливом* (інтернет-ресурс).

Ад'єктивну зону репрезентовано похідними зі словотвірним значенням «ознака за дією предмета, який призначений для її виконання». Виразником цієї семантики є суфікс **-льн(-ий)**, пор.: *гострільний, мочильний, солодильний, сушільний, холодильний*, напр.: *Так переробляємо сировину, як жоден цегельний завод не переробляє. Ні лабораторії, щоб зробити аналіз, ні сушільних шаф* (О. Дмитренко).

Вербальна зона об'єднує деривати різних модифікацій – темпоральних, квантитативних, результативних. Темпоральність представлено дієсловами на позначення завершального етапу дії. Завершальний (фінітивний) рід утворюється за допомогою суфіксів **ви-**, **до-**, **за-**, **з-/с-**, **на-**, **об-**, **о-**, **пере-**, пор.: *висушити, догострити, досушити, заволожити, загустити, закривити, закруглити, зблизити, зсушити, наблизити, осушити, охолодити, перекривити* та ін., напр.: *Загострив [Роман] сухий горіховий цурпалок, приладнав з усіх боків оперення...* (Р. Іванчук); *Жора досушив на сковорідці порох...* (М. Вінграновський). Така кількість формантів – показник: по-перше, строкатості словотворчих засобів для вираження фінітивної семантики; по-друге, відповідної глибини семантичних позицій у межах однієї словотвірної парадигми; по-третє, здатності виражати додаткові семантичні відтінки. Наприклад, від дієслова *рівняти* утворюються похідні *зарівняти, обрівняти, підрівняти, зрівняти, вирівняти*. Усі вони, крім фінітивного значення, передають додатковий семантичний відтінок – вказують на спосіб виконання дії. Так, девербатив *зарівняти* позначає «робити рівним, засипаючи заглибини, стираючи виступи» (ВТС, 418), напр.: *Вони [Корній і Горпищенко] знову беруться за лопати, засипають багнюку довкола ринви сухою землею... Хоч які маленькі ратички, а пилінку за пилінкою рознесли від колодязя землю по степу, і доводиться знов підсипати, зарівнювати* (О. Гончар). Цю ж семантику дублюють деривати *розрівняти* та *зрівняти*, проте кожен із них передає ще по одному лексико-семантичному варіантові: «робити гладким, прямим; розгладжувати, розправляти» (ВТС, 1261), напр.: *Підняв [Відпасувач] купюру, розрівняв, розгладив і заховав у свій записничок* (Б. Харчук), і «розміщати в ряд (або ряди) по прямій лінії» (ВТС, 479), напр.: *І далекі колонії Більш не будуть полонені, Бо на сонце зрівнявши ряди, В бій останній повстануть раби* (Р. Братунь). Девербатив *обрівняти* експлікує завершальний етап дії, досягнутої «вирівнюванням країв, поверхонь чогось» (ВТС, 816), напр.: *Начинку прикрити другим коржем і за допомогою тарілки обрівняти краї обох коржів* (Д. Цвек). Серед усіх похідних, утворених від *рівняти*, найбільшу кількість лексико-семантичних варіантів виражає дієслово *вирівняти*. Дублюючи кожне з наведених вище значень, воно передає ще семантику «робити прямим, випрямляти, розправляти що-небудь зігнуте» і «робити рівним по вертикалі або горизонталі», напр.: *Користуючись домкратом, чабани підважили спершу один її [ринви] край, підклали цегли, потім підважили другий таким самим чином, вирівняли, і тоді Горпищенко випростався, змокрілий, повеселілий на виду* (О. Гончар); *Василь вирівняв літака недалеко від землі* (В. Собко).

Квантитативні модифікації представлено трьома підгрупами. Першу підгрупу формують дієслівні роди, що позначають кратність вияву дії. Деривати зі значенням багатократності, повторюваності здійснюваної дії зафіксовано у словотвірних парадигмах дієслів *гострити, мочити* та *сушити*, пор.: *перегострити, перемочити, пересушити*, напр.: *Необхідно перегострити свердло – збільшити задній кут (з посібника); Під час зберігання сушню систематично переглядають і, виявивши зараженість її шкідниками, негайно пересушують* (інтернет-ресурс).

Другу підгрупу складають девербативи на позначення ступеню вияву предикативної ознаки. Вони вказують на недостатню, достатню та надмірну інтенсивність. Дієслова з недостатнім ступенем

постають за допомогою префіксів **під-**, **при-**, рідше **над-**, пор.: *підволжити, підгострити, підгустити, підкислити, підмочити, примочити, надмочити, підсолодити, присолодити, підсушити, присушити, притупити*, напр.: – *І глянть, Семене, чи не відсирів у бочках з туману порох. Бо як підсирів, то підсушіть* (М. Вінграновський); *Карликові підщепи мають дуже ніжну і кволу кореневу систему. Саджаючи такий матеріал у спеку, можна легко присушити кореневу систему рослин* (інтернет-ресурс).

Виразники достатньої інтенсивності – суфікси **ви-**, **від-**, **на-**, рідше **про-** пор.: *вигострити, викривити, викруглити, вимочити, вирівняти, витупити, вихолодити, відволжити, відгострити, нагірчити, нагострити, намочити, насолодити, нахолодити, просушити, прохолодити*, напр.: *Панок викруглив тоненькі острішкуваті брови* (Ю. Мушкетик); – *Я його [клинець] витяг із брами і нагострив об камінь* (М. Дочинець).

Надмірний ступінь інтенсивності виражають префікси **пере-**, **роз-**, пор.: *перегірчити, перегострити, перегустити, перекислити, перемочити, пересолодити, пересушити, перехолодити*, напр.: *Якщо ваш соус випадково підгорів, перелийте його в чисту каструлю, додайте трохи цукру, стежачи за тим, щоб не пересолодити соус і готуйте далі* (Д. Цвек); *При випічці за рецептом дуже важливо не пересушити коржі, бо тоді плячок при нарізанні буде розсипатися* (Д. Цвек).

Третя підгрупа квантитативних модифікацій визначає спрямованість дії на велику кількість об'єктів. Дистрибутивні або розподільні дієслова постають за допомогою префіксів **пере-**, **по-**, пор.: *перегострити, пересушити, перехолодити, помочити, посушити, потупити*, напр.: *...щовесни цвіли [груші] по-молодечому густо й пахучо, а під осінь обсипали додолю такий грушкопад цукристих дичок, що й не вибираєш їх усі, й не пересушиш* (Є. Гуцало); – *Чом же ти ... не помочила всіх сорочок? – спитала мати* (І. Нечуй-Левицький).

Результативні модифікації представлено лише у словотвірних парадигмах дієслів *сушити та мочити*, пор.: *насушити, розмочити, відмочити*, напр.: *У ньому [місті Гезлеві] вояки перепочили, напекли хліба й насушили сухарів* (М. Сиротюк). Девербативи *розмочити* та *відмочити* дещо видозмінюють семантику твірного слова – виконання вказаної твірною основою дії зумовлює появу в об'єкті нової якості, пор.: *розмочити* позначає «робити м'яким, викликати розбухання» (ВТС, 1253), напр.: *Козаки нагортають у казани пухкого снігу, несуть до вогнища..., аби зігріти окропом задубіле тіло та розмочити сухарі* (М. Сиротюк); *відмочити* – «розм'якшувати що-небудь», напр.: *Родзинки відмочити 15 хвилин у теплій воді (якщо страва не призначена для дітей, можна вимочити родзинки в ромі або вині)* (Д. Цвек).

Окрім перфективів, до вербальної зони деяких дієслів належать деривати з постфіксом **-ся**. Загальне значення, яке властиве усім дієслівним утворенням зі словотвірною, або, за Р. Михайлик, словотвірно-граматичною функцією афікса **-ся**, – це «зосередженість, замкнутість дії на суб'єктові, що виступає носієм предикатної ознаки» [8, с. 8]. А відтак унаслідок приєднання постфікса **-ся** до дієслів зі словотвірним значенням «наділяти ознакою, названою твірною основою» постає дериват зі словотвірним значенням «набувати ознаки, названої твірною основою» (або «ставати таким, як визначено твірною основою»). Відбувається перехід похідної одиниці зі структурно-семантичного типу каузативних дієслів до структурно-семантичного типу інхоативних, пор.: *близнитися, воложитися, кривитися, мочитися, м'якшитися, рівнятися, сушитися, тупитися, холодитися*, напр.: *А небо з кожним днем облягало все нижче, обрій близвся* (В. Дрозд).

Висновки. Отже, типову словотвірну парадигму суфіксальних каузативних дієслів, утворених від прикметників зі словотвірним значенням «наділяти ознакою, яку сприймають органами чуття», формують три словотвірні зони. Кожна з них репрезентує деривати з характерними семантичними позиціями: у субстантивній зоні – «опредметнена дія», «наслідок дії», «приміщення (місце) для виконання дії», «знаряддя (інструмент) дії», «суб'єкт дії», в ад'єктивній зоні – «вияв ознаки за дією предмета, який призначений для її виконання». Найбільш різнотипна вербальна зона. Її складають темпоральні з виявом «завершення виконання дії», квантитативні з виявом «кратності вияву дії», «ступеню інтенсивності виконаної дії» і «дистрибутивності виконаної дії» та результативні модифікації.

Повністю реалізувало свій дериваційний потенціал дієслово *сушити*, пор.: *сушення/сушіння, сушка, суша, сушило, сушильник, сушильня, сушня, сушарка, сушар; сушильний; посушити, засушити, зсушити, обсушити, пересушити, підсушити, присушити, висушити, просушити, насушити, сушитися*. Дещо поступається протяжністю (не реалізовано семантичні позиції субстантивної зони

«знаряддя (інструмент) дії» та «суб'єкт дії») словотвірна парадигма вербатива *мочити*, пор.: *мочання/мочення/мочіння, мочва, мочило, мочарі; мочильний; замочити, намочити, змочити, перемочити, надмочити, підмочити, примочити, вимочити, умочити, промочити, обмочити, омочити, помочити, розмочити, відмочити, мочитися*. Проте глибина семантичних позицій вербальної зони дієслова *мочити* більша, що засвідчує і відповідна кількість дериватів. Дещо менші – протяжність (не реалізовано семантичні позиції субстантивної зони «наслідок дії», «місце для виконання дії») і глибина семантичних позицій словотвірної парадигми дієслова *гострити*, пор.: *гостріння, гострило, гострильник; гострильний; загострити, згострити, догострити, перегострити, підгострити, вигострити, нагострити, відгострити, гостритися*. Решта вершинних дієслів, заповнюючи здебільшого 2–3 семантичні позиції вербальної зони, мають обмежену дериваційну здатність.

Джерела та література

1. Безпояско О. К. Суфікси семантичної предметності / О. К. Безпояско // О. К. Безпояско, К. Г. Городенська. Морфеміка української мови. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 26–90.
2. Валюх З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : монографія / Зоя Орестівна Валюх. – Київ ; Полтава : АСМІ, 2005. – 356 с.
3. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; ред. І. Р. Вихованець. – К. : Універ. вид-во «Пульсари», 2004. – 398 с.
4. Городенська К. Г. Структура відіменних дієслів. Розд. I / К. Г. Городенська // Городенська К. Г. Словотвірна структура слова (відіменні деривати) / К. Г. Городенська, М. В. Кравченко. – К. : Наук. думка, 1981. – 198 с.
5. Грещук В. Український відприкметниковий словотвір / Василь Грещук. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – 208 с.
6. Грещук В. Теоретичні засади основоцентричної дериватології. Розд. I / В. Грещук // Нариси з основоцентричної дериватології / В. В. Грещук, Р. О. Бачкур та ін. ; за ред. В. Грещука. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. – С. 6–38.
7. Джочка І. Реалізація словотворчого потенціалу дієсловами конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта / І. Джочка // Актуальні проблеми українського словотвору : зб. ст. / за ред. В. Грещука. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 341–354.
8. Михайлик Р. П. Семантико-граматична структура дієслів на -ся в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Р. П. Михайлик. – К., 1995. – 16 с.
9. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : монографія / В. П. Олексенко. – Херсон : Айлант, 2005. – 336 с.
10. Пославська Н. М. Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування об'єкта : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. М. Пославська. – Івано-Франківськ, 2006. – 20 с.
11. Пузік А. А. Відприкметникові дієслова у німецькій, англійській та українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / А. А. Пузік. – Донецьк, 2000. – 21 с.
12. Русанівський В. М. Префіксальний словотвір / В. М. Русанівський // Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 228–284.
13. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наук. думка, 2003. – 283 с.
14. Сорочан О. В. Лексико-семантичні групи відприкметникових дієслів (семантичний та функціональний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Сорочан. – К., 2005. – 18 с.
15. Топіха В. А. Множинність словотвірної мотивації дієслів у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. А. Топіха. – К., 1998. – 17 с.
16. Юрчук Л. А. Суфіксальний дієслівний словотвір / Л. А. Юрчук // Словотвір сучасної української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 171–210.

Кушлик Оксана. Деривационный потенциал отприлагательных каузативных глаголов восприятия в украинском языке. В статье исследован деривационный потенциал отприлагательных суффиксальных глаголов со словообразовательным значением «наделять признаком, воспринятым с помощью органов чувств», в частности прослежена принадлежность дериватов к трём словообразовательным зонам – субстантивной, вербальной, адъективной и обнаружена степень наполнения каждой из них; установлен набор словообразовательных средств, которые эксплицируют словообразовательные значения в пределах каждой зоны; описаны возможности дериватов выражать дополнительные семантические оттенки; разграничены случаи образования

производных единиц (особенно вербальной зоны) с помощью полифункциональных словообразовательных формантов; выяснена возможность перехода некоторых deverбативов в другой структурно-семантический тип, в частности инхоативных глаголов.

Ключевые слова: словообразовательная парадигма, словообразовательная зона, словообразовательное значение, словообразовательный формант, производная основа, отприлагательный (отадъективный) каузативный глагол.

Kushlyk Oksana. Derivation Potential of Motivated by Adjectives Causative Verbs of Perception in the Ukrainian Language. This article analyzes derivation potential of motivated by adjectives suffixal verbs with the following word-building meaning «to assign the signs which can be perceived by sense organs» in the Ukrainian language, namely: traces possession of derivatives to the three word-building zones – substantive, verbal, adjectival and finds out the extent of filling in each of them; determines the set of word-building means which explicit word-building meaning within each zone; describes derivatives' capability to express additional semantic shades; differentiates cases of derivative units formation (especially of the verbal zone) by means of poly-functional word-building formants; determines possibility of transition of certain deverbatives into another structural-semantic type, in particular, inchoative verbs.

Key words: word-building paradigm, word-building zone, word-building meaning, word-building formant, derivative stem, motivated by adjective causative verb.

Стаття надійшла до редколегії
09.04.2013 р.

УДК 811.161.2'373.23:821.161.2-31.09Лис

Ірина Левчук

Антропонімія роману Володимира Лиса «Століття Якова»

У статті розглянуто специфіку антропонімії роману В. Лиса «Століття Якова». Проаналізовано її функціональне навантаження, особливості вживання, варіативність, частотність антропонімів, вирішено типове та індивідуально-авторське в ономастиконі художнього тексту. З'ясовано, що антропонімія роману представлена двома групами онімів: іменами реальних та іменами вигаданих (чи гіпотетичних) носіїв.

Ключові слова: ономастичний простір, функціональне навантаження власних назв, онім, поетонім, конотонім, антропонім.

Постановка наукової проблеми та її значення. Вивчення онімів у літературному творі дає цінний матеріал для визначення індивідуально-авторської манери, а також для розуміння загальної картини художнього світу письменника. Образно-смысловий потенціал власних назв, актуалізований у художніх текстах, слугує важливим засобом для створення різних фігур і тропів. Як слушно зауважує Т. І. Крупеньова, «дослідження функціонування номінацій у мові художньої літератури – дуже велика й складна тема і є однією з актуальних проблем стилістики художнього мовлення. Для вивчення стилістичної ономастичної лексики потрібно глибше та детальніше розуміння художнього твору, тому що без аналізу онімів справжнє розуміння тексту неможливе, а їх вивчення є складовою частиною дослідження творчості письменника, особливостей його ідіостилю» [8, с. 119].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема літературної ономастики присвячені праці Л. О. Белея [1], В. М. Калінкіна [5], Ю. О. Карпенка, М. Р. Мельник [7] та ін. Окремі аспекти послуговування антропонімами в художніх текстах порушено в роботах С. П. Бирик [2], Л. Ю. Вокалюк [3], В. М. Галич [4], Л. Т. Масенко [10; 11], О. А. Стишова [12; 13] та ін.

Щоправда, інтерес дослідників спрямований здебільшого на літературну ономастику попередніх століть, і майже недослідженими залишаються сьогодні оніми художніх творів наших сучасників.

Необхідно зауважити, що найяскравіше специфіка ономастикону в системі авторського ідіостилю виявляється в комплексному вивченні антропонімії художнього тексту. А тому дослідження ядрового складника ономастичного простору роману Володимира Лиса «Століття Якова» що, як відомо, став переможцем конкурсу романів, кіносценаріїв, п'єс та пісенної лірики про кохання «Коронація слова – 2010», – не лише актуальне, а й вирізняється новизною.